

Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae*Sectio Altera*

DECISIO

[DIMISSIO RELIGIOSAE MORBO PSYCHICO LABORANTIS]

[*Omissis*]

IN IURE

Cum doctrina et iurisprudentia de dimissione religiosae a votis perpetuis sit satis comperta, non est cur ample in ea exponenda immoremur. Dicere satis sit ad dimittendam religiosam a votis perpetuis exigi culpam gravem exteriorem, quae etsi — de gravium auctorum sententia — non necessario est delictum, oportet sit contra substantiam vitae religiosae, ut ecce gravis et continuata exterior violatio votorum religiosorum, a qua religiosa corrigere sese nolit. Ad incorrigibilitatem autem iuridice probandam, quamquam aliae viae tentari possunt, S. Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus tamen per recentem Instructionem praescripsit admonitiones faciendas esse saltem binas: quod ita re iam usitatum est, ut a more praescripto recedere nefas sit.

Requiruntur igitur culpaе graves et exteriores: at facta admissa, ut revera culposa dicantur, procedant oportet a persona quae libero consilio ea elicere possit: quod non habetur cum eadem persona aliquo morbo afficitur, qui necessariam libertatem agendi non relinquat.

In casu nostro soror admonita et dimissa psychiatrorum quoque testimonio dicitur syndrome aliqua paranoica affecta fuisse. Necessarium igitur est hanc syndromem paucis saltem lineis describere, peritorum sequendo doctrinam et S. Romanae Rotae iurisprudentiam.

Initio tamen facere non possumus quin ad aliqua argumenta versatissimi Publicae Administrationis Defensoris animum vertamus.

Hic quidem, nervose pugnans cum Promotore Iustitiae deputato, qui contendit recurrentem paranoia affectam fuisse, complures citat psychiatrorum textus de paranoia deque psychopathicis morbis disserentium: peritum pariter sese exhibet in decisionibus rotalibus hac de re perscrutandis; dum autem amandat inter canonistas temporis acti eos qui in voto Promotoris Iustitiae citantur, horum auctoritate et ipse utitur.

Concordare possumus cum Advocato Publicae Administrationis, in re psychologica et psychiatrica facilem aequivocationibus aperiri viam (cfr. P. Felici, *De morbis psychicis quoad consensum matrimonialem*, in *Communicationes*, Vol. XI (1979) pp. 347-350) ipsosque psychiatros, qui hoc nomine digni sint, haud raro in dubio versari quod ad ethiologiam morbi eiusque signa, decursum et prognosim: sed iudicium non est semper haec omnia accuratissime dignoscere, ubi praesertim stabiliri possunt, quemadmodum ipse Publicae Administrationis Defensor citans sententias rotales admittit, illa facta univoca et multiplicita, quae sinant concludere recurrentem in agendo libertate interna caruisse. Quod tunc praesertim obtinet, cum non strictae iustitiae sed caritati, eidemque perfectae, sit consulendum.

Asserit praeterea idem Advocatus non opus musivum iam praeconceptum tesseris varii coloris reapse existentibus esse aptandum, sed potius easdem tesseras operi musivo esistenti aptandas esse. Quod ex parte verum est, nam saepe praesertim in provincia psychologica et psychiatrica aedificia magnae altitudinis exstructa fuerunt modicis, licet certis, elementis experiendo cognitis. Attamen id quoque prae oculis habendum est principium in re medica et psychiatrica perpetuum, haud pauca signa quae in decursu aegritudinis aliis causis tribuebantur, ideo aliis morbis psychicis, v.c. nevrosi, psychopathiae, epilepsiae, accensebantur, esse tantum gravioris aegritudinis, quae postea explosit, praeambula.

Sed de paranoia, quam Promotor Iustitiae portendit, Defensor vero Publicae Administrationis excludere videtur, ut ad psychopathiam confugiat, aliqua fundamus.

Paranoia (cogitatio transversa) quam S. Freud inter psychoses narcisisticas recenset, est anomalia constitutionalis, quae, latens aetate iuvenili, explodit et maturatur decursu annorum ideisque signatur delirantibus lente cohaerenterque se evolventi-

bus usque ad extremos verisimilitudinis limites. Huiusmodi delirium omnibus vitae adiunctis fovetur, tenaci rerum praeteritarum memoria confortatur necnon sensu critico, sat acuto, sed unilaterali, obstinato, incoercibili, qui igitur omnino improprie sensus criticus vocatur. Delirium plene possidet paranoicum, eius personalitatem ita permeat et invadit ut sit unica cogitandi agendique via et forma. Eapropter omnino improprie paranoia inter monomanias adscribi assolet: non enim unam vel aliam facultatem inficit sed totam, uti diximus, personalitatem.

Elementa essentialia delirii paranoici sunt vehemens egoismus, ac veluti egocentrismus: altissimus sui conceptus: plena diffidentia erga alios: mysticismus quidam falsus, expansivus et operativus: singularis sensus dominationis atque identidem subiectionis erga eos qui peculiari digni amore aegrotae menti appareant: praesertim rara tenacia et cohaerentia sensuum qui moderantur personalitati: « In modo specialmente saliente si rileva nei malati la propensione a portare i fatti del mondo esterno in rapporto con la propria personalità. Punto indagati, senza riflessione, con una logica a rovescio comunque formalmente retta, nascono questi rapporti ed hanno per la coscienza il significato di fatti irrevocabili. Persino le parole prive di significato o che ne hanno uno accidentale vengono molto tenute in conto, fanno profonda impressione, vengono invertite e interpretate nel modo più barocco, simbolico e strano (modo non possibile ad un cervello normale) in rapporto con la propria personalità » (Kraft-Ebing, *Trattato clinico pratico delle malattie mentali*, Torino, 1886, vol. II, p. 138).

Ratio agendi paranoici, haud semel, videri exterius potest hominis abnormis et singularis, at non amentis, maximeque ad hoc confert dissimulatio apud eos frequentissima: « Esso è un atto di opportunismo che serve al paranoico avveduto per evitare in società la traccia del matto, per evitare la temutissima reclusione nel manicomio o l'interdizione, per riottenere la libertà e la capacità civile... Certi paranoici riescono a dissimulare per molti anni e magari per tutta la vita, anche se col loro delirio navigano già in alto mare. Altre volte, quando un episodio critico fa prorompere il paranoico in atti violenti e in aperta proclamazione del suo delirio, fa meraviglia come egli abbia potuto nascondere così a lungo le proprie idee persino

ai parenti più prossimi» (Tanzi-Lugaro, *Malattie mentali*, Milano 1923, vol. II, p. 767; cfr. etiam Moglie, *Manuale di Psichiatria*, Roma, 1940, p. 519). Ipsorum tamen amentia, etsi dissimuletur, inde colligi potest quod tam abnormis cogitandi agendique ratio caret « di fondo emotivo o di un qualsiasi processo che abbia dato origine alle idee deliranti » (Kraft-Ebing, op. cit., p. 135).

Themata delirii paranoici non sunt multa nec admodum speciosa: et possunt, claritatis gratia, duabus praecipuis formis phaenomenicis includi: altera quidem ex ideis delirantibus primordialibus compromissionis propriorum commodorum et utilitatum (delirium persecutionis): altera vero ex ideis delirantibus item primordialibus exaggeratae eorundem commodorum utilitatumque praelationis (delirium ambitiosum seu magnitudinis).

Delirium persecutionis, quo aegrotus firmiter credit se omniaque sua, vitam, valetudinem, honorem, bona fortunae periclitari ex inimicis, qui supponuntur et non sunt, haud raro derivat ex delirio ambitioso: quatenus aegrotus postquam inaniter conatus est imponere suam celsitudinem putat infensissimos hostes omnes quicumque repugnare videntur.

Cum delirio persecutionis conectitur delirium querulomaniacorum vel processomaniacorum, eorum scilicet qui praesumpta sua iura legitimum in modum tutari cupientes, prope infinitas et sine fundamento proponunt apud iudicem legitimum querelas et lites: qui insuper ob inania motiva, quae tamen iisdem videntur gravissima, altercantur rixasque nectunt, ubi praesertim compererunt inutilem esse recursum ad legitimam auctoritatem (cfr. Tanzi-Lugaro, op. cit., p. 770). Inde fit ut paranoicus fiat « persecuté-persecuteur » et eius aptatio socialis, quam dicunt, evadat valde difficilis, non solum ex iis quae dicta sunt, sed etiam ob perturbationem primitivam « qui peut se définir comme l'incapacité a se soumettre à une discipline collective, à un esprit de groupe et s'exprime en des conduites diverses: ennui, solitude volontaire, vagabondage de ceux qui renoncent a s'accomoder du monde: revolte active qui prétendent soumettre le monde a leur personne; position ambiguë de ceux qui tentant d'articuler l'image qu'ils se font d'eux-mêmes avec un monde qu'ils peuplent d'illusions (Bovarysme) » (cfr.

A. Porot, *Manuel alphabetique de Psychiatrie*, Paris 1955, p. 308 ss.).

Paranoia remissiones seu lucida intervalla vix habet: eaeque quae remissiones videntur, sunt potius dissimulationes, quibus aegrotus lucide utitur ad consequendos fines per delirium impositos. Exitus demum paranoiae est plerumque infaustus (cfr. Kraft-Ebing, op. cit., p. 143; cfr. etiam Tanzi-Lugaro, op. cit., p. 767).

Publicae Administrationis Defensor, negata paranoia, praefert, ut diximus, ad psychopathiam confugere. Sed ipse terminus psychopathiae tam vagus est ut inter eas quidam psychiatri (v. gr. Brouke) recenseant etiam formas paranoicas vel paranoides non bene definitas (cfr. I.I. López Ibor, *Las neurosis como enfermedades del ánimo*, 1965 p.).

Quid dicendum de facultate discretiva paranoicorum? Iidem semper lucidi sunt: turbae psychicae quibus agitantur eorum conscientiam vix afficiunt: ideo nec confusi sunt neque allucinationibus (nisi in rarissimis casibus) vexantur. Quinimo haud infrequenter cum sub impulsu delirii oppugnare adversarios debeant, arma dialecticae ita acuunt ut aliis intellegentiores appareant.

Quamquam tamen lucido intellectu pollent, facultate critica paranoici omnino destituuntur: delirio enim unice agitantur sub eiusque imperio inconscie agunt, ita ut nequeant de propriis actibus neque moraliter neque iuridice respondere. Aptissime F. Roberti: « Imputabilitas actionum quae fiunt sub influxu ideae paranoicae nulla est » (*De delictis et poenis*, I, pars I, 133).

Huiusmodi discretionis et imputabilitatis defectus plenus est in iis qui delirio in perfecta iam evolutione afficiuntur: sed non adeo plenus dicendus est in iis qui indolem tantum paranoidem praeseferunt vel etiam in statum incubationis vix ingressu sunt. Cum tamen aegrotus delirio invasus est, vix est fidentum apparentibus remissionibus. Ita in una *Detroiten*, Nullitatis Matrimonii, 16 decembris 1943, coram Jullien: « Nonnulli eiusmodi morbi cum evoluti sunt, quin lucida intervalla concedant, non impediunt tamen quominus mentecaptus aliquandiu externam integritatis speciem retineat, suis negotiis vacet apteque agere videatur: id quidem vi physicae incitationis seu natu-

ralium facilitatis atque firmitatis, quas parit excitatio praeterita vel habitus, uti veteres observabant: Saepe enim furiosi sunt constituti in conspectu quietis umbratae, nec tamen sunt mentis sanae, licet videantur (Gl, in cap. Dilectus, n. 21, X, De sponsal. IV, 1, v. Furore; post. Dig. XLI, 2, De acquir, vel omitt. possessione, I, 18, 1 ». Ibidem autem citantur decisiones rotales *Quebecen*, Nullitatis matrimonii, 23 decembris 1918, coram Sin-cero; *Taurinen*, Nullitatis matrimonii, 17 augusti 1932, coram Prior; tandem, Nullitatis matrimonii, 30 aprilis 1935, coram Morano.

Ad statuendum in casibus singulis gradum defectus discretionis et imputabilitatis, non tam attendenda est confessio aegroti paranoici, qui sese defendendi causa semper se rationis compotem iudicabit et dicet, quam potius eius cogitandi agendique ratio, multumque ad hoc conferent deductiones psychiatrorum, nempe in arte peritorum, eorum tamen, qui peregrinis et materialisticis theoriis alieni, vestigia scientificae veritatis sequuntur, eamque cum moribus apte componere student. Unde, etsi exaggerat Zacchias medicus dicens: « Ipsi solis (scilicet medicis curae inservientibus) creditur, cum dubitatur an testator furiosus vel demens fuerit necne » (*Quaest. medico-legale*, L. II, tit. 1, de dementia), tamen: « A psychiatris seu peritis in arte erit sciendum, an hic determinatus homo talem patiat morbum, quamvis in pluribus casibus res facile erit nota et manifesta omnibus » (Wernz-Vidal, *Ius canonicum*, VII, n. 64).

Hac de re videas decisiones rotales *Florentinam*, Nullitatis matrimonii, 6 aprilis 1954, coram P. Felici (S.R.R. Dec. Vol. XLVI, p. 283 seq.), *Ianuen*. Nullitatis matrimonii, 14 martii 1959, coram Sabbatani (S.R.R. Dec., Vol. 51, 1959, p. 141 ss.), *Quebecen*., Nullitatis matrimonii, 22 iulii 1969, coram Anné (S.R.R. Dec. LXI, 1969, pp. 863-872) *Marianopolitanam*, 20 novembris 1969, coram Pinto, 1969 (ibid. pp. 1024-1031); *Philadelphien*. Nullitatis matrimonii, coram Bejan, 3 decembris 1969 (ibid. pp. 1113-1121).

IN FACTO

[...]

Hoc vere mirum est quod cum haec facta Antistita Generalis S. Congregationi pro Religiosis et Institutis Saecularibus denuntiabat ad urgendam dimissionem, reapse in contextu totidem argumenta congerebat ad pessimum statum valetudinis mentalis sororis N. demonstrandum.

Dici potest recurrens munus ludimagistrae interea cum fructu egisse, et agere, ideoque sui compos esse. Sed praeter quam quod in syndrome paranoica remissiones aliquas haberi contingit et aegrotus, quemadmodum diximus, extra sphaeram delirii, ad normam constitutus videri potest, reapse in ipso exercitio muneris sui soror abnormem saepe se ostendit et recusationes habuit tum alumnorum tum eorum parentum tum denique eorum, quibuscum, extra Congregationis suae saepa, ante dimissionem vivebat. Difficile autem est invenire, nisi ex caritate, personam quacum recurrens in pace vivat. Ipse recurrentis vestiendi modus quo soror N. utitur, etsi illum Congregationis suae imitetur, a qua discedere nequit, abnormis est quoad colorem etc.

Haec omnia personalitatem commostrant quam licet quis paranoicam dicere nolit, eidem proxime accedere affirmare cogatur. Talis autem personalitas inaequivoca signa portendit ex quibus conciere est eam necessario ad decernendum consilio carere: quod sufficit ut illa culpabilitas abesse dicatur, quam in iure diximus.

Verum aegrotans non dimittitur sed curatur, uti potis est: id exigit iustitia, si soror N. plures annos in commodum Instituti laboravit: id exigit maxime caritas. Procul dubio soror N. crux fuit eritque pro Congregatione, sed crux aequae ferenda est, ubi fabricator crucis id sine gravi culpa facit. Congregationi autem non deerit modus eam curandi et sequendi extra claustra (nam in claustris, saltem nunc, aequae vivere non potest), eique procurandi modum vitae et laborem qui eidem convenient, ratione habita infirmitatis qua ipsa afficitur.

Quibus omnibus, tum in iure tum in facto mature perpensis, Collegium Em. morum Patrum Cardinalium, pro Tribunali sedens ac solum Deum prae oculis habens, Christi nomine invocato, proposito dubio respondendum censuit uti respondet:

« Affirmative, seu constare de illegitimitate in decernendo relate ad actum S. Congregationis pro Religiosis et Institutis Saecularibus diei 20 iunii 1978, prot. n. 32259/72 ».

[...]

Datum Romae, e sede Supremi Signaturae Apostolicae Tribunalis, die 28 iunii 1980.